

ROK 1945

V druhej polovici januára začínali prechádzať cez dedinu menšie skupiny povozov, na ktorých sa viezli väčšinou Nemci, ale často bolo vidieť medzi tými aj Rusov, alebo Poliakov. Prichádzali najčastejšie do Bobrova, niektorí tu prenocovali a odchádzali smerom do Poľska. Bola to predzvesť blížiaceho sa frontu, ktorý sa koncom tohto mesiaca takmer nenazdajky od východu dovalil.

Dňa 25. januára sa napochytr vystaňovalo „Ortskomando“, ktoré do tých čias ustavične pracovalo na stavbe „bunkrov“ a „zákopov“, ale sotva sa toto stačilo pozbierať už sa dohrnulo množstvo nemeckého vojska s vozami a autami. Veliteľstvo týchto jednotiek sa umiestnilo v dome Štefana Rusnáka a vydalo rozkaz, aby dňa 27. o 9. hodine ráno boli predvedené všetky kone ku prehliadke.

Niektorí obozretnejší občania tušili následky tohto opatrenia, preto odvádzali kone do lesov, alebo robili pre ne úkryty doma, avšak na prehliadku koňa nikto nepredviedol. Následkom toho rozliezlo sa vojsko večerom po dedine a zháňalo záprahy pod zámienkou, že ich povezu na stanicu do Jelešne a najďalej do Žyvca. Takýmto spôsobom, alebo vo viacerých prípadoch násilne bez zámienky odvliekli v túto noc okolo 200 koní, z ktorých sa len jeden vrátil. Vzápäti sa už aj front s delami od Lipnice valil a vniesol do obce úzkosť a strach. Mladých mužov Nemci chytali a zajímali, rodiny z domov vyhánali von, dobytok, prasatá, hydinu zabíjali a jedli; brali obilie, seno, múku, masť, cukor, mäso, obleky, vozy, sane a kone. Delové náboje lietali ponad domami, ktoré našťastie padali za dedinu do rieky. Sovietská armáda strieľala totiž z východnej strany od Slanej vody.

Bojište sa potom prenieslo ku Slanej vode a ku poľskej hranici, odkiaľ vozili do dediny veľa ranených i mrtvých. Pri kaplnke počas týchto bojov pochovali 37 zabitých. Po čase streľba aj na tomto bojišti zatickla, lebo začiatkom marca napadlo veľa snehu a sovietská armáda prestala útočiť, čakajúc na priaznivejšiu dobu.

Dňa 18. marca prišli do dediny kolony maďarského vojska, ktoré vymenilo Nemcov, keďže títo sa preniesli na dôležitejšie úseky postupujúceho frontu spoznajúc, že v týchto miestach zdržovať nápor útočníka je bezúčelné. Pri tom všetkom ešte stihli vziať z obce 72 kusov hovädzieho dobytku, ktorý 28. marca museli občania odvieť až na stanicu do Tvrdošína. Rozkaz bol na odvedenie dvesto kusov, preto sa im dodaný počet pozdával malý, nuž hrozili, aby v nasledujúcu nedeľu odviekli chýbajúci počet, ináč celá obec je v nebezpečenstve ohňa, ale toho sa už nedočkali a zapáľovať nebolo času.

Ľuďom sa zdal tento príkry a vysilujúci, až mučivo dlhý čas vyplnený nečinnosťou, obavami a tiesňou, akoby veky trvajúcim. Jarné slnko už na stráňach osušilo pôdu, ktorú by bolo treba orať, ale ako? Čím? – Čo siať? Všetko je zničené, zostala len starosť. V obci zostalo iba 30 koní a bolo ich vyše 240.

2. apríla bol veľkonočný pondelok. Maďarské vojsko sa sťahovalo do Poľska a cez chotár na západ, lebo sovietske jednotky už hliadkovali na Turni. Na južnej strane obzoru od rána bolo vidieť mračná dymu horiaceho Námestova. Vojaci zakazovali ľuďom vychádzať z domov a zvlášť na cestu, aby mali nerušený rozhľad na nepriateľa. Okupanti ešte toho večera o 9. hodine vyhodili do vzduchu dva mosty; jeden pri rázcestí na Vyšnom konci a druhý na chotári, tzv. „Taliansky“. Toto bol ich posledný výčin na území tunajšej obce.

Po výbuchoch nastalo neobyčajné ticho, v ktorom sa občanom uľavene dýchalo a v miernom napnutí z očakávania nových udalostí ukladali sa na spánok. Mnohí občania totiž pod vplyvom šíriacich sa nepravdivých správ, že Rusi všetko zoberú, každému pridelia určitú prácu a zavedú hromadné stravovanie, obávali sa príchodu sovietskej armády, takže z ústupu okupantov nemali veľkú radosť, no jednako návrat toho, čo dosiaľ museli prežiť si ani jeden veru neželal.

V utorok 3. apríla skoro ráno vstúpili do dediny jednotky sovietskej armády bez najmenej prekážky spoza Slanej vody, za ktorými došlo i delostrelectvo. Kone, čo ukrývali občania až dosiaľ vymenili za svoje, ktoré totiž doviezli dela, teda za každého koňa, čo vzali nechali majiteľovi iného. V obci zostali čakať sovietsku armádu aj dvaja príslušníci nepriateľskej armády a to jeden Maďar a jeden Rus od Vlasovovej skupiny, ktorí sa potom sovietskym vojakom dobrovoľne prihlásili a tí ich zajali. Delostrelectvo o niekoľko dní z obce odišlo za ustupujúcim nepriateľom bez toho, aby tu bolo jediný raz vystrelilo, iba niekoľko vojakov zostalo do skončenia vojny. Na vyšnom konci pri dome Martina Dendysa vystavili z dreva vysokú rozhladňu a v dome Jána Gocoľaka mali telefón.

Medzitým boli postavené zničené mosty pod vedením sovietských odborníkov, lebo boli potrebné pre čulú premávku, keďže oboma smermi stále prechádzalo množstvo motorových vozidiel a povozov. Jarné práce na poliach roľníci konali vzájomnou výpomocou tak, že jeden druhému požičiavali osivo a záprahy. Viacerí znovu zadovážili kone z iných dedín, ale mnohí sa obávali kupovať, hoci mali možnosť, pretože sovietske vojsko bez prestania porebovalo vozy na ďaleké cesty, nuž nikto nebol istý, že sa z takej povinnosti zvieria vráti späť. Avšak našťastie vrátili sa vždycky všetky povozy, ktoré aj najdlhšiu túru vykonali.

Pri lesnej ceste pod horou Kohútova a či pri „Vonglisku“ boli pochovaní traja sovietskí vojaci, ktorí tam padli v zime počas frontových bojov, keď chceli preniknúť od Lipnice do dediny.

Po prechode frontu bol hneď utvorený nový národný výbor a milícia, ktorá mala riadnu vojensku výzbroj. Predsedom Národného výboru v obci sa stal Anton Tyrol – Puplik, roľník. Podpredsedom bol Jozef Juritka, robotník a tajomníkom Anton Tyrol, obchodník a mäsiar. Ďalší členovia boli: Ján Pienčák roľník, Pavel Marlenga, roľník, Pavel Poláček, mlynár, Pavel Gocoľak, roľník, Ján Piták, robotník, Ján Tarčák učiteľ, Štefan Mrozek, úradník píly, Anton Bobek, roľník.

V milícii bolo asi tridsať mladých mužov, ktorých veľiteľom bol spočiatku Valentín Hlavač, robotník pochádzajúci z Turč. sv. Martina, ktorý tu býval určitý čas, keďže jeho manželka bola tunajšia rodáčka. Neskôr velenie prevzal tunajší občan Anton Barčák, roľník. Milícia bola zriadená na ochranu poriadku, majetku a bezpečnosti, kým nebolo v obci riadneho policajného útvaru. Avšak ani milícia, ani zbor národnej bezpečnosti s pohraničnou strážou nemohol zamedziť časté a rafinované krádeže dobytky, ktorého stopy viedli vždycky do Poľska, preto na pomoc došlo vyše dvadsať vojakov aj z dolnokubínskej posádky, ale krádeže sa stále množili.

Po jari nastala núdza o potraviny, lebo zásob – zvlášť múky, alebo zrna už nikde nebolo. Ľudia na konškých záprahoch jazdili až do Topolčian, do Levíc aj ku Trnave kupovať obilie a múku. Podobne ako v roku 1918 - 1919, lenže železničná doprava nebola prerušená. Zasielky, ktoré občas došli skrz ustanovizne UNRRA pozostávali väčšinou z mäsitých výrobkov; neboli dostačujúce a dosť drahé pre tunajší ľud.

Zvesť o skončení vojny 9. mája obyvateľstvo prijalo s mimoriadne veľkou radosťou, takže mnohým sa perlili slzy v očiach od dojatia nad takouto nečakanou veľkou svetovou udalosťou. Správa sa však rozšírila v neskorších ranných hodinách, preto viacerých občanov zastihla na poli pri práci. Členovia milície totiž po celej obci vyhlasovali národný sviatok a silným hlasom zvolávali ľudí z polí, aby nechali okamžite všetku prácu a tento deň zasvätili.

Časom sa vrátili domov takmer všetci mladí mužovia, ktorí boli na nutených prácach a v zajatí. Mnohí prišli vo veľmi úbohom stave. Asi v polovici mesiaca júna vrátil sa aj posledný zajatec z Nemecka Pavol Tarčák, o ktorom sa v obci nepochybne usudzovalo, že už istotne zahynul. Z jeho zážitkov, o ktorých rozprával je veru hodno zaznamenať aspoň v stručnosti niektoré najdojímavejšie, lebo na opísanie všetkého doslovne by bolo potrebné veľa papiera i času. Teda hovoril od začiatku zajatia asi tieto pamäti:

„V posledných októbrových dňoch v r. 1944 na Krížnej pri Starých Horách nás Nemci obklopili a zajali. Bolo nás všetkých vyše tisíc, no z tunajšej obce sme boli iba dvaja. Po odzbrojení nás hneď zoskupili a šikovali smerom k Ružomberku. Večer sme došli do akejsi dediny, ako sa menovala neviem, tam nás zavreli do kostola, kde sme prenocovali a na druhý deň nás dohnali do Ružomberku. Tam nás držali dva dni a potom nás naložili do vlaku po päťdesiat mužov do jedného vozňa. Takto nás viezli na západ zase zo dva dni a vyložili nás v Lansdorfe, kde nás všetkých vyhnali do veľkej ohrady, v ktorej už bolo mnoho zajatcov rozličných národností, ovšem každá národnosť v osobitnom oddelení, oddeleným trojakým plotom. Zavretí v tejto ohrade dva dni sme nedostali nijakého jedla. Na tretí deň doviezli v kotloch uvareného burgyňového listia aj zemiakov. Každý dostal šálku týchto listí a dva zemiaky. Kým na mňa došiel rad, v kotle už iba na dne zostalo niečo z rozvarených zemiakov. Šálky som nemal, iba viečko, do ktorého mi vliali vody s listím a na zemiaky som nastavil čiapku, keďže niečo vhodnejšie nebolo. Kuchár mi týchto zemiakov do čiapky tak čľapnul, že mi z ruky spadla na zem. Keď som sa zohol, chcúc pozbierať rozsypané jedlo, udrel ma strážnik hlavňou revolvera do hlavy, až sa mi v očiach zotmel. Mňa vtedy načisto trpezlivosť a rozvaha opustila, vytrhol som strážnikovi pušku a poriadne som ho ňou tresknul, lenže toto sa mi hneď kruto vypomstilo. Vrhlo sa na mňa päť Nemcov a zbili ma puškami až do bezvedomia, takže všetci spoluzajatci nadomnou žalostne plakali. Precitnul som v akomsi baraku, ležiac prikrýť rôznymi handrami a celé telo ma bolelo, takže som sa pohnúť nemohol, od hladu a od bolesti.

V tomto tábore nás držali asi do polovice decembra. Stravu sme dostávali denne takú, akú sme dostali prvý raz, ba dávali nám aj na dvanástich mužov každé štyri dni jeden chlieb, z čoho sa ušlo každému po takej smitke ako dlaň. Práce nám však nijakej nedávali. Jedného decembrového dňa nás opäť dohnali ku vlaku a zase naložili po päťdesiatich do jedného vozňa, aby nás odviezli ďalej. Takto uzavretí a zásobení na štyri dni chlebom, viezli sme sa osem dní. Nedá sa slovami vyličiť stav a zúfalstvo vezúcich sa v tomto uzavretom vlaku za celú dobu trápnej jazdy. Našťastie po celý čas zúrila vonku snehová fujavica a tá nám dobre slúžila. Možno, že mnohí na ňu vtedy nadávali, kliali jej a hromžili, ale my sme sa z nej tešili, lebo ona nás živila! Do mrežovaného okienka vyloženú dlaň, vreckovku, alebo čiapku nám totiž vďačne naplnila snehom a sviežim vzduchom, čo sme potom ústami sali. Toto zachránilo mnohých.

Vo vozňoch sa odohrávali hrozné výjavy. Keď sme konečne došli na miesto určenia museli sme najprv kopať veľký hrob, lebo skoro z každého vozňa vyniesli 5-6 mŕtvych.

Tam nás čoskoro zadelili do práce pri stavbe novej továrne pod zemou. Hlad naše telá stále sužoval a preto nám každodenná cesta do práce a z práce bola veľmi dobrou príležitosťou na zbieranie zemiakových šupín, alebo iných odpadkov popri ohradách a po smetiskách. Zemiakové šupiny sme varili na kachľoch v krabiciach od konzerv, namiesto vody sme mali aspoň dostatok snehu. Po dlhšom čase nás opäť vypravili na ďalšiu cestu, ktorú sme konali peši tri týždne a prišli sme do Hofu. Tam sme odstraňovali trosky budov zbombardovaných anglickými lietadlami. Vo zmätku pri jednom nálete som utiekol a dva týždne som blúdil ukrývajúc sa poľami, až som sa pomocou oslobodzujúcich armád dostal domov“.

Poslednou obeťou vojny sa stali dve deti, ktoré nevedomky stúpili na zanechanú mínu a táto vybuchla. Zanechané granáty mimo toho vyhasili štyri životy chlapcov, ktorí sa týmto nábojom pohrávali, Antona Vrúbl'a, ktorý chcel granát roztĺcť sekerou a Jána Plevjaka, ktorý našiel protitankovú zbraň na pašienku, z ktorej chcel mať zvonec a tresknul nábojom o ležiace drevo. Tento výbuch nastal v nedeľu ráno

22. júla a otriasol takmer celou obcou. Ďalší zranení chlapci takou nájdenu zbraňou boli asi traja.

Mnohí roľníci využívali voľný čas pred žatvou tak, že v skupinkách odchádzali do Čiech na nákup koní, ktorých sa tam nachádzalo veľa, ale iba niektorým sa podarilo dovieť ako-tak

súce zvierá. Za týmto účelom išli aj tí, čo už mali záprah, lebo peňazí mal každý dosť, no nebolo výrobkov.

Dňa 11. septembra bola prevedená výmena peňazí, ktorá sa uskutočnila na celom Slovensku, pretože nebolo možné zistiť stav obeživa slovenským obyvateľstvom prechovávaný, keďže obiehali peniaze slovenského štátu riadnej, aj II. emisie, frontové poukážky a dokonca i bankovky z prvej Československej republiky. Výmena sa previedla blokovaním, ktorému podliehali len 100-korunové a vyššie hodnoty platidla. Na jedného obyvateľa bolo prípustné blokovať takýchto bankoviek v hodnote 2.000,- korún. Početnejšie rodiny v tejto veci boli však nápadne bohaté, lebo pomáhali menej početným. Celková suma vymenených peňazí činila 2.092.000,- Korún.

V októbri na všeobecné želanie obyvateľstva bola prevedená voľba nového výboru za veľkej účasti miestneho obecnstva a za prítomnosti okresného predsedu v Rusnákovej Sali. Za predsedu miestneho národného výboru bol zvolený znovu Ján Zoššák, zvaný Motyka, ktorý už bol do príchodu sovietskej armády vládny komisárom obce. Všetci obyvatelia, až na malé výnimky, boli touto voľbou nadšení, pretože ho považovali za čestného a spravodlivého človeka.